

APRÓ FERENC

Péter László nélkül

EMLÉKFOSZLÁNYOK

Hát elment ő is, minden élőknek közös útján: augusztus 15-én álltuk körül frissen vetett nyugovó ágyát a szőregi istenkertben. Hatalmas életművet hagyott ránk, a Város történetének gazdagítására, mindannyiunk épülésére. Ha Szinnyi Józsefet „gőzhangyának” nevezték, akkor őt is megilleti az elismerésnek ez a szakmán belüli, sajátos formája. Nincs benne túlzás, életformája volt a kutatás és az írás. Három bibliográfia (1986, 1996, 2016) őriz munkásságának szinte a teljességét. Az első kettőt jómagam, a harmadikat Gyuris György állította össze. A figyelmes olvasónak föltűnik a stendhali elv megvalósulása: „több részletet!” Tudta, hogy ezekben van az eredetiség, az igazság, hiszen az író élete kulcs az alkotás megismeréséhez. Szinte minden sora a Városról szól, ő – és Bálint Sándor – a hivatalosan nem jegyzett Szeged-tudomány betetőzője. Nem kisebb hozzáértő, mint Kovács Sándor Iván mondta (2002) róla, hogy városmitológiát teremtett... (Tegyük hozzá: Bálint Sándor nyomában, majd oldalán.)

Tekintélyes életművét folytonos hadakozás közben hozta létre, kedvezőtlen körülmények között. Élete akadályfutás volt a magyar–latin–filozófia szakos tanári diploma megszerzésétől (1948) az egyetemi katedráig (1990), ha tetszik, a szegedi díszpolgári címig (1992). Szeretett Németh Lászlóra hivatkozni: ő maga is laboratóriumot csinált a gályapadból.

Mozgóképek peregnék előttem. Mindegyiken ő a központi alak, a főszereplő. Tőle tanultam az illanó idő megbecsülését és kihasználását. A Somogyi-könyvtár régi épületében a tájékoztató szolgálat munkatársa volt. Micsoda luxus! Útba igazította az olvasót, aztán visszaült az asztalához, és a fölpockolt Szegedi Napló sárgult példányaiból tovább gyűjtögette a város-történeti adatokat. És ez így ment egész nap: olvasó, cédulázás, olvasó, cédulázás... Meglehetősen lassan jött rá a könyvtár vezetősége, hogy a tájékoztatást kevésbé képzett munkatárs is elláthatja. Összegyűjtött adatai – akkori katalóguscédulákra írva – 22 hosszú fiókot töltöttek meg. Ezt később mindig a keze ügyében tartotta, az íróasztala bal oldalán levő állványon. Előttem van könyvtárbeli kis szobájának az emlékképe. Nem lehetett úgy benyitni az ajtót, hogy ne lett volna ott valaki, ne folyt volna izgalmas szakmai vita. Aikire emlékszem: Csongor Győző, Fenyvesi István, Giday Kálmán, Németh András, az első magyarországi veseátültető, továbbá Oltvai Ferenc, Palásti László, Ruszoly József, és persze voltak pesti és vidéki látogatói is. Pályakezdőként én is be-bejárogattam, az ottani utolsó munkanapján (1984. jún. 23.) a szikrázó déli napsütésben több fölvetelt készítettem róla.

Az új épületben két fő dolga volt: várostörténeti kutatásokat végezni, és szerkeszteni a könyvtár folyóiratát (Somogyi-könyvtári Híradó, Somogyi-könyvtári Műhely, Szegedi Könyvtári Műhely, Szegedi Műhely). A változó névadással a színvonal fejlődését érezte. Szerzőgárdát állított maga köré, megbízásokat adott cikkek írására, és idővel általánosan elfogadott lett, hogy a Somogyi-könyvtár tudományos műhellyé nőtt. A folyóirat egy-egy tematikus

számát (Bálint Sándor, József Attila, Móra Ferenc stb.) a pesti sajtó is főhajtó elismeréssel fogadta, és manapság is a megkerülhetetlenség kategóriájába tartoznak. Ezek után ugyan ki tudja okát adni, hogy a már nyugalomban levő igazgatónő pár évvel ezelőtt miért szüntette meg az 50. évfolyamában járó folyóiratot... Megbízták az Új magyar irodalmi lexikon főszerkesztői tisztének az ellátásával (1986). Napok teltek el, és 16 lapos füzetet adott munkatársai kezébe, miként írják meg a szócikket. (Az *oldal* szót kerülte.)

Le sem kell hunynom a szemem, akkor is látom magam előtt: vívóállásban van, és várja a *rajt* szót. Minden pontatlan szakmai adatot, nyelvtani hibát észrevett, és sosem késlekedett ezeket szóvá tenni. Mi tagadás, előadódott, hogy egyben-másban nem volt igaza... Sebeket adott és sebeket kapott, nem vitás, hogy az előbbiekből volt sokkalta több. A nem elfogulatlan Tóth Béla könyvtárigazgató így fogalmazott (1982): vonzza az ellenséget. Kemény fejű kun, mondták a háta mögött, utalva jánoshalmi születésére. (Innen vette egyik írói álnevét: Halmi János.)

Vívta cikk-harcát, hogy Hont Ferenc ne kapjon emléktáblát a szegedi Nemzeti Emlécsarnokban, ráadásul valótlán aláírással (a *Szabadtéri alapítója*). Veszített (2007), Hont kései szegedi elvbarátai erősebbek voltak...

Harcolt az újszegedi Szent-Györgyi utca elnevezése (1991) ellen: a tudós nevét viseli az egyetem, van szobra, és vannak emléktáblái, akkor minek megzavarni a tűzoltókat és a mentőket, hiszen van Szent György utca és Szent György tér! A hozzá nem értés ismét győzedelmeskedett, ő lett a vesztes.

Levélben javasolta (1980) Komócsin Mihálynak, hogy Bálint Sándort – régi szegedi szokás szerint – a Közművelődési palota előtt ravatalozzák föl. A megye korlátlan ura azt válaszolta, hogy ő ebbe nem avatkozik bele, ez közigazgatási (tanácsi) ügy. Laci megmutatta az újabb levelét, sosem felejttem el az első mondatát: „Komócsin elvtárs, ne nézzon olyan ostobának, hogy mindezt el is hiszem...” (Adatok a maiaknak: a tanácsi dolgozóknak megtiltották, hogy elmenjenek a temetésre. Az alsóvárosiak Havi Boldogasszony temploma így is zsúfolt volt, sokan künn rekedtek.)

Nem számított neki, hogy ki milyen magas polcon ül, bátran sorompóba szállt ellene. Ebben az egyben naiv volt: azt hitte, hogy a másik fél is „éhe a Szépnek, éhe a Szónak”, – holott nem volt az. Abban a hitben élt, hogy olyas valakinek is lehet igaza, aki ’56-ért börtönt ült. Nem lehetett.

Amikor a Hatalom megelégtelte a sok „akadékoskodást”, szilenciummal büntette (1981), nem írhatott a Délmagyarországba. Két év is eltelt, mikor a főszerkesztő szólt nekem (1983): hiányzik a lapból Péter László *nyüzsgése* (így!), szóljak neki, hogy írjon. (Azaz írhat újból.) Jellemző a korra: nem az oldotta föl a tiltást, aki elrendelte. Az a személy csak üzent, azaz leüzent. Így tért vissza Péter László a „szólásszabadságról”.

Tóth Béla is sokallotta örökös lobogását, nem csökkenő aktivitását, sorjázó terveit, ezek számonkérését, – meg akart tőle szabadulni. Erre jó alkalomnak kínálkozott a 60. születésnap. A házi ünnepséget (1986. jan. 20.) én szerveztem, az ország minden részéből jöttek kutatók, huszonheten olvastak föl. (Pénzünk semmi, a dolgozatokat bekötve nyújtottuk át neki.) Az igazgató aznap adta postára a fölmondást, a másolatát pedig a fölolvadás szünetében nyomta a kezébe. Indokolása: elérte a 60. életévét, nyugdíj jogosult, ezért a munkaviszonya a kérésére *közös megegyezéssel* megszűnt. Laci mutatta dühödő sorait: Béla, tudod, hogy ebből egy szó sem igaz. Ezen levelem jól tedd el az irattárba, hogy évtizedek múlva is olvasható le-

gyen... (Tóth Béla később arra hivatkozott, hogy utasításra járt el.) Nem békültek meg sosem. Most, hogy együtt vannak Azúrkékország messzi ismeretlenjében, tisztázhatnak egymás között mindent...

De az sem számított neki, ha a vele szakmai ellentétbe került személy a minap még a baráti körébe tartozott. Horváth Dezső újságíróval éveken át vívta harcát, hogy valójában melyik is volt Juhász Gyula tápai Krisztusa? A Hódi Ilonka bádögkeresztje-e, netán a jóval kisebb Vasjézuska...

Oly korban (is) élt, amikor mindennapos szokás volt a hazugságok papírra vetése. Papp Gyula tanácselnök levelet írt (1978) neki: *kérelmére* fölmentem a Szeged monográfia főszerkesztői tiszte alól... A kinevezett utód hozta az embereit, a régiekből hírmondó, ha maradt. Az új gárdáról is villanásnyi adat. A monográfia 3. kötete (1991) így közölte a fogadalmi templom olvasható Vörösmarty-idézetet: „Az nem lehet, hogy annyi szív / Hiában [így] onta vért.” A főlssissenő kioktatás visszafelé sült el: költőnk az akkoriban szokásos „hiában” alakkal élt! Így hát kiderült, hogy sem a sorozatszerkesztő Kristó Gyula, sem a kötet szerkesztő Gaál Endre, sem a fejezetet író Magyarka Ferenc nem ismerte a Szózatot...

Előkelő helye van ismert nyelvészeink és nyelvőrzőink sorában. Évekig (1945–1950) tanársegéde volt Klemm I. Antalnak a magyar nyelvészeti tanszéken, első jelentősebb dolgozatának címe: *Szóreg nyelvjárásának hangtana* (1947). Vérében volt a helyes magyarság, a takarékos, szikár fogalmazás. Szerkesztőként gyorsan siklott elmaradhatatlan piros tolla: irtotta a magyartalanságokat (*egyértelmű, biztosít, rendelkezik* stb.) és a *fel* igekötőt nyomban javította: *föl*. Nyelvünkben a leggyakoribb magánhangzó az *e*, tehát lehetőség szerint kerülünk kell. Klasszikusaink tudták ezt (*Föltámadott a tenger, Föl-földobott kő*, „Engem vigyen föl a padlásra”, „Szívemben Anna fénye fölragyog”, „Kiálts rám s én fölkelek” stb.). A sajtó mai munkatársai mit sem hallottak erről, pironkodás nélkül írják le, hogy *felmelegedés, felemlegette* stb. De érdemben is jobbított: ha hiányzott egy-két fontos adat, önzetlenül pótolta. Ő maga gyorsan írt, cikkeit élesben – fogalmazvány nélkül – gépelte. (Gyűlölte a *piszkozat* szót.) Magyarításait használok és terjesztem: *villámposta* (e-mail), *zsebitelefon* (mobil) stb. Örömet vette át Bálint Sándortól, hogy a Szeged szót helyettesítő Várost írjuk nagybetűvel, sőt tovább lépett. A nagyárvíz (1879) legyen Víz, szintén nagy kezdőbetűvel. Találó is, népi is, és persze jellegzetesen szegedi is. Ha azt olvasta, hogy rendszerváltás, máris telefonált az illetőnek: a rendszert nem lehet váltani! A rendszerváltoztatás a helyes. Ha valaki Szent Dömötör helyett Szent Demetert írt, nem tette zsebre, amit kapott. Levélben figyelmeztette távirati irodánkat, hogy nyelvünkben nincs *követően* utónév. Ha azt írnák, hogy a találkozó után, a megbeszélés után stb., akkor ez hatna az újságírók nyelvhasználatára is. (Ennek mintájára: nem a találkozót megelőzően, hanem a találkozó előtt.) Nem idézek az indokolás nélküli lekezelő válaszból, mert – kegyeletsértő lenne.

Ha kellett, magát javította. Az évtizedeken át megszokott helytörténet (helytörténész) helyett az utolsó években a *várostörténet* (*várostörténész*) szót használta, elvégre Szeged – város. A gázsjelentését előre megírta, az legyen benne, ami fontosnak tart, és a legutolsó „műve” is szabatos magyarságú legyen.

Azt hihetnők, hogy a katedrája elfoglalása után rózsák szegélyezték az útját. Pedig nem. A meghirdetett Tömörkény- és Móra-kollégiumra két-három érdeklődő akadt. Tördőfés volt a szívének. Kiról adjon elő, ha nem két klasszikusunkról, mert beszélhetnek mások akármit, – ő azoknak tekinti őket. Munkásságának egyik csúcsa a Juhász Gyula-kutatás volt. Összes mű-

veinek kritikai kiadását (1963–1981) főszerkesztőként jegyezte. Az elsőül megjelent – háromkötetes – versekhez még hozzá kell számítani a két sajtó alá rendező, ő és Ilia Mihály majd tíz évnyi gyűjtő- és előkészületi munkáját. A nagylélegzetű vállalkozás bő fél évszázad után sem teljes, nem készült el a levelezés második kötete. Nem akadt olyan hozzáértő, aki vállalta volna a két-három évig is eltartó aprólékos munkát.

Epilógusként egyetlen kép a magánéletéről. Szavait föllevenítve, élete nagy tragédiájának tartotta, hogy nem született gyermeke. A Rádai Eszter készítette rádióinterjúban (1982. okt. 13.) világga is mondta – ott voltam, hallottam. Meglehet, hogy a szünetlen alkotómunka, az újabb és újabb eredmények nyújtottak némi írt.

Ámbár erről sosem szólt.

